

Postprint of Basińska B. (2007). Internetowe serwisy informacyjne dla rodzin wojskowych i ich zastosowanie w praktyce pedagogicznej (223-230). [w:] B. Aouil, W.J. Maliszewski (red.). *Media - komunikacja: zdrowie i psychologia*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek

Internetowe serwisy informacyjne dla rodzin wojskowych i ich zastosowanie w praktyce pedagogicznej

Basińska Beata

Politechnika Gdańska

B. Aouil, W.J. Maliszewski (red.). *Media - komunikacja: zdrowie i psychologia*. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek

Streszczenie: Rodziny wojskowe przeżywają specyficzny cykl emocjonalny związany z udziałem w działaniach wojskowych jednego z jej członków. Należą do niego rozłąka, jej uświadomienie i akceptacja, konieczność adaptacji do nowych zadań, czasowa restrukturyzacja rodziny. Głównymi problemami są tęsknota i niepewność. Powrót do domu to zadanie ponownego odtworzenia relacji, aż do pełniej readaptacji i stabilizacji. Celem artykułu było omówienie możliwości praktycznego wykorzystania przez kadrę pedagogiczną dwóch amerykańskich serwisów internetowych koncentrujących się na problematyce rodzin wojskowych, a zwłaszcza dzieci, których rodzic aktualnie uczestniczy w operacjach militarnych. Zaprezentowano zawartość tych serwisów, uwzględniono możliwości adaptacji do warunków polskich, ale też ich uniwersalność oraz dostępność serwisów dla kadry pedagogicznej. Efektem korzystania z tych serwisów może być rozwój umiejętności pomocowych kadry pedagogicznej. Podsumowując, Internet może być narzędziem wspierającym pracę nauczycieli w sytuacjach nowych i trudnych. Do podstawowych barier należy zaliczyć anglojęzyczne wersje prezentowanych serwisów oraz niemożność korzystania z ich interaktywności. Główne korzyści to zdobycie wiedzy o specyfice rodzin wojskowych, jak również jej uogólnienie poprzez odniesienie do dzieci, których rodzic jest czasowo nieobecny (rozłąka) czy zostały osierocone w nagły sposób oraz rodzin, które przeżyły traumę. Przeszkód jest znacznie mniej niż potencjalnych korzyści. Wymaga to jednak zaangażowania całego zespołu pedagogicznego, a przede wszystkim indywidualnej motywacji w kierunku poszerzania zdrowia psychicznego uczniów.

Słowa kluczowe: rodzina, wojsko dzieci, trauma, PTSD, pedagog, serwis internetowy, rozłąka, pomoc psychologiczna

WPROWADZENIE

Rodziny wojskowe przeżywają specyficzny cykl emocjonalny związany z udziałem w działaniach wojskowych jednego z jej członków. Należą do niego rozłąka, jej uświadomienie i akceptacja, konieczność adaptacji do nowych zadań, czasowa restrukturyzacja rodziny. Głównymi problemami są tęsknota i niepewność. Powrót do domu to zadanie ponownego odtworzenia relacji, aż do pełniej readaptacji i stabilizacji (Lemanowicz, Daroszevska, 2004). Większość rodzin przechodzi przez ten proces pozytywnie. Jednak u niektórych żołnierzy, uczestniczących w zdarzeniach traumatycznych, może rozwinąć się zespół stresu potraumatycznego (PTSD), który nie pozostaje bez wpływu na funkcjonowanie małżonków i rodzin (Davidson, Mellor, 2001; Evans i in., 2003; Westerink, Giarratano, 1999).

Główne obszary pomocy dzieciom z rodzin wojskowych to poprawa komunikacji dotycząca zagrożeń wynikających ze służby, działania prewencyjne w grupach wysokiego ryzyka, czyli u dzieci, których rodzic aktualnie uczestniczy w operacjach militarnych oraz pomoc psychologiczna dla dzieci z objawami przeżywanego stresu. Dla dziecka najważniejsza jest rozłąka z rodzicem, a ma ono mniejsze umiejętności zaradcze niż dorośli. Często reakcje dzieci są lustrzanym odbiciem emocjonalnych reakcji rodzica (Hobfoll i in., 1991; Ryan-Wenger, 2002). Pomoc dziecku nie spoczywa wyłącznie na rodzinie, ale znaczną rolę powinno odegrać środowisko szkolne oraz społeczność lokalna.

Rodziny polskich żołnierzy pełniący służbę poza granicami kraju zostały otoczone opieką psychologiczną poprzez organizowanie spotkań w jednostkach, działanie Centrów Pomocy Rodzinie oraz punktów konsultacji psychoprofilaktycznej, czyli dyżury psychologów z jednostek wojskowych (Patoka, 2003; Szustakowski, 2004). Jednak nie istnieje zorganizowana współpraca pomiędzy tymi instytucjami a szkołą. Powstaje więc pytanie, gdzie kadra pedagogiczna może znaleźć informacje oraz wskazówki, by rzeczywiście pomagać i wzmacniać potencjał zdrowia dziecka.

Jeśli nauczyciel nie ma bezpośredniego kontaktu ze specjalistami może próbować uzyskać informacje wykorzystując zasoby Internetu. Dobry serwis internetowy cechuje się wiarygodnością, wysoką jakością zawartości, częstą aktualizacją, krótkim czasem pobierania, łatwością użycia, a przede wszystkim odpowiada na potrzeby jego użytkowników (Nielsen, 2003). Niestety w warunkach polskich nie istnieje serwis, który odpowiada takiemu zapotrzebowaniu sygnalizowanemu przez nauczycieli.

W dalszej części artykułu omawiam możliwości praktycznego wykorzystania przez kadrę pedagogiczną dwóch serwisów internetowych koncentrujących się na problematyce rodzin wojskowych. Pierwszy z nich to www.militarystudent.org odnoszący się do specyficznych potrzeb dzieci z rodzin wojskowych. Drugi www.ncptsd.gov jest internetowa stroną Narodowego Centrum Zaburzeń Stresu Pourazowego (PTSD).

ZAWARTOŚĆ SERWISÓW INTERNETOWYCH

Serwis „Wojskowe dzieci” www.militarystudent.org skierowany jest przede wszystkim do rodzin, w których co najmniej jedno z rodziców pełni służbę w wojsku. Cechą wspólną tych rodzin na gruncie amerykańskim jest ich wysoka mobilność. Serwis ma charakter informacyjny, edukacyjny oraz komunikacyjny. Działy wyróżnione na głównej stronie to: dzieci 6 - 12 lat, młodzież, rodzice, specyficzne potrzeby rodziny, liderzy wojskowi oraz nauczyciele.

Rysunek 1. Strona główna www.militarystudents.org

Z punktu widzenia nauczyciela serwis może pomóc w lepszym zrozumieniu dziecka z rodziny wojskowej. Na stronie głównej nauczyciel dowiadyuje się o skali zjawiska (ponad 1,2 miliona rodzin wojskowych w USA). Nauczyciel ma możliwość lepszego poznania poszczególnych formacji (odnośniki do Wojsk Lądowych, Marynarki, Lotnictwa, Gwardii Narodowej i Rezerwistów). W kontaktach z rodzicami może pomóc link adresowany specjalnie do nich. Podejmowane są tam tematy związane z trudnościami, jakie doświadcza dziecko, które jest zmuszone do częstej zmiany szkoły, a przez to i środowiska. Wskazane są podstawowe problemy, które mogą w związku z tym się ujawnić. Natomiast same dzieci w swoim dziale mogą opowiadać osobiste historie i nawiązywać kontakty z rówieśnikami.

Nauczyciel prawdopodobnie najpierw skieruje uwagę na dział dla swojej grupy zawodowej. W powitaniu podkreśla się znaczącą rolę nauczycieli w życiu dzieci z rodzin wojskowych. Zachęca się do poznania ich specyficznych potrzeb (czasowe zmiany w stylu życia rodziny). Gwarantuje się rzetelne informacje i pomoc ze strony organizacji, zarówno w postaci broszur, jak i specjalnych kursów.

Kolejny krok to wejście na stronę szkoleniową. Istnieje możliwość bezpośredniego nawiązania kontaktu z oficerami odpowiedzialnymi za wspomaganie nauczycieli lub z ośrodkami wsparcia rodziny. Podkreśla się potrzebę stworzenia grupy odpowiedzialnej za współpracę z oficerami łącznikowymi ze szkołą oraz aktywny udział nauczycieli w specjalnych wydarzeniach w życiu rodzin wojskowych.

Znajdujemy też konkretne porady przygotowujące nauczycieli do pracy z dziećmi z rodzin wojskowych dotyczące ich unikalnych doświadczeń. Podstawowe techniki pracy to poprawa umiejętności wyrażania emocji poprzez zabawę, sztukę i pisanie, trening rozwiązywania problemów z wykorzystaniem czytania historii dzieci i dyskusji, radzenie sobie z tęsknotą i oczekiwaniem przez pisanie kartek i listów do nieobecnego rodzica, pisanie pamiętników lub robienie kalendarzy oraz uczenie dzieci sposobów relaksacji. Dla nastolatków poleca się prowadzenie małych grup dyskusyjnych oraz grup wsparcia. Natomiast, kiedy problemy narastają proponuje się udział w poradnictwie grupowym bądź indywidualnym.

Jednak z edukacyjnego punktu widzenia najciekawsze są broszury „Przewodnik dla nauczycieli” (NCTSN) oraz „Opieka nad dzieckiem w obliczu traumy i śmierci” (Goodman, 2002). Są one do natychmiastowego wydrukowania oraz rozpowszechniania wśród zainteresowanych osób. Nie zawierają długich wstępów, definicji i opisów. Są konkretnymi

poradnikami, co należy robić, na jakie sygnały warto zwrócić szczególną uwagę, gdy w klasie znajdzie się dziecko przeżywające traumę bądź śmierć rodzica. Zawarte są wytyczne dotyczące naturalnych reakcji dziecka oraz wskazuje się te sygnały, które każą podjąć decyzję o kontakcie ze specjalistami. Uwzględniono też narzędzia pomocne w pracy oraz informacje o miejscach uzyskania pomocy i wsparcia z zewnątrz.

Poza broszurami uwzględniono miejsce, w którym nauczyciele mogą dzielić się swoimi pomysłami i sprawdzonymi przez siebie sposobami pracy z dziećmi i rodzinami. Dział „dobrych praktyk” jest miejscem do wymiany doświadczeń pomiędzy nauczycielami oraz nauczycielami i osobami odpowiedzialnymi za opiekę nad rodzinami w wojsku.

Serwis Narodowego Centrum PTSD www.ncptsd.gov powstał w 1989 i jest adresowany do weteranów, którzy w wyniku służby w wojsku doświadczyli zespołu stresu pourazowego. Ta strona ma być źródłem edukacji o PTSD i jego skutkach dla szerokiego grona odbiorców: samych żołnierzy, ich rodzin, służb medycznych i innych organizacji. Szczególne miejsce poświęcono wojnie w Iraku. Drugą grupą odbiorców są uczestnicy zdarzeń traumatycznych, takich jak katastrofy i klęski żywiołowe.

Rysunek 2. Strona główna National Center for PTSD www.ncptsd.org

Wśród nowości, które z powodzeniem nauczyciel może wykorzystać w swojej codziennej pracy, jest „Przewodnik dla rodzin żołnierzy powracających z wojny” (NCPTSD, 2005). Jego celem jest pomoc w zrozumieniu tego, co może wydarzyć się po powrocie ze służby w warunkach ekstremalnych oraz jak w skuteczny sposób zaadaptować się do codziennego, rodzinnego życia. Zawarto w nim rozdział dotyczący reakcji dzieci na powrót rodzica. Połączenie z rodziną jest niezwykle radosnym wydarzeniem, ale konieczność przystosowania się do codzienności, może wywołać niezrozumiałe dla innych członków rodziny zachowania.

W innym dziale dostępne są broszury, których treść zwykle nie przekracza dwóch stron. Podjęte w nich tematy dotyczą między innymi jak rozmawiać z dzieckiem o wojnie, jak radzić sobie, gdy bliski został powołany, dziesięć najczęstszych reakcji na traumę, jak wrócić

do zdrowia po traumie, skutki traumatycznego doświadczenia i jego wpływ na bliskie związki oraz zależność pomiędzy zespołem stresu pourazowego a nadużywaniem alkoholu. Przygotowano również dwie broszury w formie kompendium o traumie dla rodziców oraz dla nauczycieli.

Przedstawione serwisy mają dodatkowe zalety. Są wiarygodne, ponieważ tworzą je wyspecjalizowane instytucje. Aktualizacje treści są odpowiedzią na zapotrzebowanie odbiorców. Dodatkowo są łatwe w użytkowaniu, mają krótki czas ich pobierania oraz bazują na powszechnie dostępnym oprogramowaniu.

SERWISY INTERNETOWE W PRAKTYCE PEDAGOGICZNEJ

SPECYFIKA I ADAPTACJA

Przedstawione powyżej serwisy internetowe mogą być szczególnie użyteczne dla nauczycieli. Są nieocenionym źródłem informacji, zarówno w poznaniu specyfiki rodzin wojskowych, jak i w możliwości efektywnej pracy z nimi. Mogą służyć do identyfikacji potrzeb dzieci i ich rodzin, diagnozy przyczyn trudności u dzieci w związku z uczeniem się i zachowaniem w szkole. Sprzyja to tworzeniu planu pomocy dzieciom w ich środowisku szkolnym i jej rzeczywistego udzielania.

Strony te, choć amerykańskie, mogą być użyteczne również w warunkach polskich. W naszej rzeczywistości nie istnieją specjalistyczne strony poświęcone rodzinom z tej grupy zawodowej. W ostatnich latach sytuacja rodzin wojskowych zmieniła się diametralnie, a udział Polaków w misjach pokojowych jest coraz bardziej znaczący. W związku z tym zauważalny jest niedostatek wiedzy o tym jak reagują dzieci na udział rodziców w operacjach wojskowych. W warunkach polskich rodziny te są skupione w konkretnych rejonach, zwykle w mniejszych miastach, a zjawisko mobilności jest znacznie mniejsze niż w przypadku rodzin amerykańskich. Dzieci wojskowych z jednej jednostki uczęszczają do tego samego przedszkola lub tej samej szkoły. Niestety rzadko kiedy w tej samej miejscowości znajdują się specjalistyczne placówki poradnictwa psychologicznego, które dysponowałyby wykwalifikowaną kadrą znającą specyfikę tej grupy ani nie istnieje funkcja oficera łącznikowego ze szkołą. W takiej sytuacji nauczyciel ma do wyboru nie robić nic, próbować pracować intuicyjnie lub dokształcać się i utrzymywać kontakt z profesjonalistami poprzez środki komunikacji między innymi Internet.

DOSTĘPNOŚĆ SERWISÓW

Dostęp do Internetu jest możliwy właściwie w każdej szkole. W ten sposób rzetelny i wiarygodny materiał edukacyjny jest szybko dostępny dla kadry pedagogicznej. Aktualizacje serwisów następują w momencie pojawiania się nowych faktów i pozyskiwania nowych narzędzi użytecznych dla odbiorców. Szczególną zaletą jest krótki czas pobierania stron i łatwość ich użycia. Wymagany jest powszechnie używany sprzęt komputerowy i oprogramowanie.

Warto podkreślić dwa aspekty. Nauczyciel może poznać jak funkcjonują różne rodziny, a nie tylko te, które zna osobiście oraz ma dostęp do informacji jak radzić sobie z pojawiającymi się problemami i kiedy bezwzględnie szukać pomocy specjalistów. Korzystanie z rzetelnych źródeł informacji lepiej przygotowuje nauczycieli również do rozmowy i pracy z rodzicami.

Przeszkodą, która może zniechęcać nauczycieli do korzystania z tych serwisów to ich anglojęzyczna wersja. Rozwiązaniem może być zaangażowanie szerszego grona pedagogicznego, w którym znajdzie się nie tylko zainteresowany nauczyciel (zwykle

wychowawca), ale też nauczyciel języka angielskiego i pedagog szkolny. Jak wcześniej podkreślano większość materiałów pisana jest prostym, przystępnym językiem oraz zawiera konkretne porady praktyczne do natychmiastowego zastosowania.

UNIWERSALNOŚĆ

Kolejna sprawa to uniwersalność opisanych serwisów. Choć koncentrują się one na rodzinach wojskowych, mogą mieć praktyczne zastosowanie w pracy z dziećmi, które przeżywają traumę bądź nagłą śmierć rodzica. Mogła zdarzyć się ona w wyniku wypadku komunikacyjnego, katastrofy czy klęski żywiołowej. Z tego względu dostępne informacje pomagają w zaplanowaniu pracy z całą klasą, przygotowaniu pozostałych dzieci i ich uwrażliwieniu na problemy kolegi czy koleżanki. Na spotkaniach z rodzicami mogą służyć umiejętnemu budowaniu sieci wsparcia dla poszkodowanej rodziny. Choć rodziny z aglomeracji miejskich mają lepszy dostęp do pomocy specjalistów, to nic nie zastąpi długofalowej pomocy lokalnej społeczności. W tym momencie nauczyciel może stać się jej organizatorem i koordynatorem.

ROZWÓJ UMIEJĘTNOŚCI POMOCOWYCH KADRY PEDAGOGICZNEJ

W ramach samokształcenia nauczyciel może uzyskać nową dla siebie wiedzę o zjawisku stresu traumatycznego, którego doświadczyło dziecko lub jego rodzic. Poprzez nawiązanie kontaktu ze specjalistami może przejść trening w tym zakresie. Spowoduje to zmniejszenie bezradności i bezsilności, które zwykle pojawiają się w obliczu tego typu problemów. W warunkach polskich dostępność szkoleń może być znaczącym ograniczeniem, podobnie jak bariera w wymianie „dobrych praktyk” pomiędzy różnymi szkołami. Poza wiedzą nauczyciel pozyska stosowne sposoby i narzędzia, co pozwoli mu na efektywną pracę z dziećmi. W końcu kadra pedagogiczna może stać się aktywnym zespołem pomocowym współpracującym ze specjalistami.

Podsumowując, Internet może być wspaniałym narzędziem wspierającym pracę nauczycieli w sytuacjach nowych i trudnych, zarówno dla niego, jak i dla dzieci. W tym momencie do podstawowych barier należy zaliczyć anglojęzyczne wersje tych serwisów oraz niemożność korzystania z ich interaktywności oraz możliwości wymiany doświadczeń pomiędzy pedagogami. Główne korzyści to zdobycie wiedzy o specyfice rodzin wojskowych, jak również jej uogólnienie poprzez odniesienie do dzieci, których rodzic jest czasowo nieobecny (rozłąka) czy zostały osierocone w nagły sposób oraz rodzin, które przeżyły traumę. W aspekcie edukacyjnym nauczycieli ważne jest, że prezentowane narzędzia i sposoby pracy z dzieckiem są na tyle proste, że po niewielkim treningu można je skutecznie stosować. Przeszkód jest znacznie mniej w porównaniu do możliwych korzyści. Wymaga to jednak zaangażowania całego zespołu pedagogicznego, a przede wszystkim indywidualnej motywacji do wyjścia poza ramy kształcenia w kierunku kreowania zdrowia wśród uczniów.

LITERATURA

- Davidson A.C., Mellor D.J. (2001). The adjustment of children of Australian Vietnam veterans: is there evidence for the transgenerational transmission of the effects of war-related trauma? *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 35, 345-351.
- Evans L., McHugh T., Hopwood M., Watt C. (2003). Chronic posttraumatic stress disorder and family functioning of Vietnam veterans and their partners. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 37, 6, 765-772.

- Goodman R.F. (2002). *Caring for kids after trauma and death: a guide for parents and professionals*. The Institute and Stress at The NYU Child Study Centre http://www.aboutourkids.org/aboutour/articles/crisis_guide02.pdf [26.01.2006]
- Hobfoll S.E., Spielberger Ch. D., Breznitz S., Figley Ch., Folkman S., Lepper-Green B., Meichenbaum D., Milgram N.A., Sandler I., Sarason I., van der Kolk B. (1991). War-related stress. Addressing the stress of war and other traumatic events. *American Psychologist*, 46, 8, 848-855.
- Nielsen J. (2003). *Projektowanie funkcjonalnych serwisów internetowych*. Gliwice: Wydawnictwo Helion.
- National Center for Post-Traumatic Stress Disorder <http://www.ncptsd.va.gov> [26.01.2006]
- Lemanowicz P, Daroszevska T. (2004). *Stres i pomoc psychologiczna w misjach wojskowych. Poradnik dla dowódców*. Warszawa: MON Departament Wychowania i Promocji Obronności.
- Patoka J. (2003). Opieka psychologiczna w PKW w Iraku. *Przegląd Wojsk Lądowych*, sierpień, 79-87 [dostępne www.army.mil.pl/strona_pl/publicystyka/pwl/pwl_spec/s79-87.pdf]
- Ryan-Wenger N.A. (2002). Impact of threat of war on children in military families. *Journal of Pediatric Health Care*, 16, 245-252.
- Szustakowski J. (2004). Z sercem na dłoni. *Wojska Lądowe*, 10, 23 [dostępne www.army.mil.pl/strona_pl/publicystyka/wl/w110_04/s23.pdf]
- The Military Child in Transition and Deployment <http://MilitaryStudent.org> [26.01.2006]
- National Center for PTSD (2005,11). *Returning from the War Zone: a guide for families*. <http://www.ncptsd.va.gov/war/guide/GuideforFamilies.pdf> [26.01.2006]
- The National Child Traumatic Stress Network. Educator's guide to the military child during deployment. http://www.militarystudent.dod.mil/k12images/upload/educator_guide.pdf [26.01.2006]
- Westerink J., Giarratano L. (1999). The impact of posttraumatic stress disorder on partners and children of Australian Vietnam veterans. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 33, 841-847.